

PANAIT ISTRATI (10 august 1884 - 16 aprilie 1935)

„Să lupti pentru o idee, să lupti pentru un sentiment, pentru o patimă sau pentru o nebunie, dar să crezi în ceva și să lupti, asta e viața. Cine nu simte nevoia unei lupte, nu trăiește ci vegetează.“

Revista „Independența Română”, apărută în serie nouă sub egida „Fundăției Literar-Istorice «STOIKA»” dedică pagina, ce s-ar putea numi „Scriitori români de ieri și de azi”, prozatorului Panait Istrati. Inițiativa de a prezenta cititorilor viața și opera acestui talentat scriitor francez de origine română este lăudabilă, căci, prin opera sa, Panait Istrati a făcut cunoscută lumii franceze, și nu numai, specificitatea unei străni părți din spațiul românesc – locul unde se îngemănează Orientul cu Occidentul – gurile Dunării, vechiul port Brăila, unde trăiau atâtea nații orientale: turci, greci, armeni, arabi, evrei, dar și slavi (ruși și bulgari) și, bineînțeles, români. Era o lume pestriță, un amestec de limbi, tradiții, obiceiuri, culturi, chipuri umane, o lume cosmopolită ce și-a cunoscut modul de a fi și de a trăi într-o creație scrisă cu real talent, ce poate fi, și trebuie, citită și astăzi, fiind extrem de valoroasă și interesantă.

Gherasim Panait Istrati s-a născut la 10 august 1884 la Brăila, în casa negustorului grec Gherasim Valsamis și a Joiței Istrate, ce se născuse în comuna Cazasu din județul Brăila, în 1855.

Din coabitarea lui Gherasim Valsamis (din Faraclata, Grecia) cu Joița Istrate se mai născuse un băiat, Gherasim, care a murit de mic. Tradiția impunea ca numele primului născut să fie dat, în cazul decesului, primului băiat ce se va naște în familia respectivă, așa explicându-se prenumele Gherasim, pe care nu-l va menționa niciodată, preferând numele Panait Istrati, a cărui terminație este schimbată pentru sonoritate. Și-a petrecut copilăria (1884-1891) în cătunul Baldovinești, la unchiul săi după mamă, Dumitru și Anghel. Tatăl nelegitim părăsește Brăila, plecând în țara natală, Grecia, astfel că va fi crescut de mama sa, care va munci din greu pentru ca băiatul ei să aibă o viață demnă, normală (Joița Istrate a fost o harnică spălătoreasă cunoscută în cartierele brăilene în care locuia).

Între anii 1891-1897 urmează cursul primar la Școala nr.11 din Strada Griviței, rămânând repetent în clasele I și a II-a.

Din 1897 practică slujbe diferite pentru a se întreține: băiat de prăvălie, plăcintar, vânzător într-o băcănie, ucenic în docuri, comisionar, zugrav, începând astfel odiseea unei vieți de vagabondaj care durează 28 de ani și pe care o putem urmări aproape pas cu pas în cele 16 volume apărute până în 1994, căci „opera lui Panait Istrati e în mare parte autobiografică”, cum au precizat/constatat cercetătorii creației sale.

În 1904-1905 lucrează în biroul de plasare ce aparținea lui Gheorghe Christescu, din strada Sfinților, căci, în 1904, venise la București, însoțit de Mihail Mihailovici Kazanski, de care l-a legat o prietenie de 9 ani, „prietenie de vagabondaj” ca-n povești, prin România, Egipt, Grecia, Turcia și întreg

bazinul mediteranean (cum mărturisește chiar Panait Istrati).

Ca angajat la biroul de plasare duce servitori pe la casele boierești. Este apoi fecior în casa unui avocat, om de serviciu la un hotel; părăsește Bucureștiul, clandestin, în 1906, ajungând în Egipt și Siria. În 1907 debutează cu un articol în revista „România muncitoare”, pe care îl semnează Brăila P. Istrati. Revenit în țară, între 1908-1909, este portar la un hotel din Lacul-Sărat, de lângă Brăila. Pentru participarea la o acțiune de protest este închis pentru trei luni la Văcărești.

În 1910 publică în „România muncitoare” schița „Mântuitorul” pe care o semnează Istrian. Lucrează ca redactor al acestei reviste, alături de H. Gh. Bujor, „blândul apostol”. Legăturile lui cu mișcarea socialistă au început prin 1905, astfel că în cinci ani cunoaște și îmbrățișează ideologia socialistă, apropiindu-se de corifeii acestei mișcări de la noi. Pe C. D. Gherea îl numește „una dintre cele mai pitorești și mai cinstite figuri ale socialismului european”. Este cel care i-a recunoscut talentul după ce lecturase articolul despre Pégond, spunându-i „Istrati, ai stofă de scriitor. Tu ai talent, dar talentul nu-i de ajuns ca să-ți faci un loc în lume: mai trebuie și nițică statornicie”.

În noiembrie 1911 este internat la sanatoriul „Societății pentru profilaxia tuberculozei și asistenței tuberculoșilor săraci”. Publică în revista „Lumea nouă” schița „Nostra Famiglia”, semnată Andrei Scutaru.

În 1912 este secretar al „Cercului de editură socialistă” (mai fusese secretar al Sindicatului muncitorilor din Brăila). Publică în „Calendarul Muncei” schițele „Calul lui Bălan” și „Întâi Mai la Cairo”.

În februarie 1913 apare sub conducerea lui Ștefan Gheorghiu revista „Tribuna transporturilor”, organul „Mișcării sindicale a muncitorilor pe apă și uscat din România”. Cu Ștefan Gheorghiu condusesse și marea grevă din portul Brăila (din iunie 1910). Din Cairo trimite în acest an „Însemnări de călătorie” și „Note din Egipt”, articole care apar în „România muncitoare”, în care mai publică și „Scrisori din Paris”.

În martie 1914 părăsește Parisul, Orașul-Lumină, și, revenit la Brăila, înființează o asociație a zugravilor și înghebează o fermă de porci, pentru a putea trăi.

A fost prieten cu Ștefan Gheorghiu, pe care îl apreciază drept „cel mai neobosit îndrumător de suflete, omul care a înființat cele mai multe cercuri culturale... Ștefan Gheorghiu dădea foc omului de îndată ce acesta avea într-însul un dram de esență divină”.

La 9 mai 1915 s-a căsătorit cu văduva Jeaneta Gheorghiu, născută Maltus, de care se desparte repede.

În 1916 lichidează ferma de porci, părăsește țara (30 martie) și se stabilește în Elveția la Leysin - Village (23 aprilie). Învăță limba franceză cu dicționarul, apoi citind operele clasicilor, romanticilor și iluminiștilor francezi, ajungând să vorbească franceza ca în cărți. Își câștigă existența zugravind casele din sat și „Sanatoriul popular” unde fusese internat.

În anii 1917-1918 muncește din greu: servitor, muncitor la terasamente, la uzina de muniții „Picard Pictet” din Geneva, lucrător-zugrav în cantoanele elvețiene, tractorist în cantonul Valais. Este copleșit de datorii, luptă cu mizeria și ftizia pe care o contractase de câțiva ani. Tuberculoza îl doboară, astfel încât este internat de Crucea Roșie americană în Sanatoriul Sylvana-sur-Lausanne la sfârșitul anului 1918.

În sanatoriu citește opera lui Romain Rolland, care îi dă un echilibru pierdut. În martie îi trimite lui R. Rolland o scrisoare confesiune, care îi este returnată cu mențiunea „destinatarul plecat fără adresă”. Acestei decepții i se adaugă vestea morții mamei sale, Joița Istrate, care-i provoacă o prăbușire morală totală (1919, aprilie 21). Este angajat în redacția ziarului „La Feuille” din Geneva, în care publică trei articole în limba franceză. Se împrietenește cu Arthur Parquet (compozitor elvețian din cantonul Vaud). În 1920 se îndreaptă spre Paris, unde îl reîntâlnește pe Gheorghe Ionescu, dar, trăind mari decepții în relațiile de prietenie, pleacă la Nisa, unde se stabilește în luna noiembrie. Trăiește într-o mizerie cruntă, căci nu are niciun venit, e fără lucru și cu sănătatea și moralul la pământ, ceea ce îl împinge la sinucidere: își taie beregata cu un brici, pierde trei litri de sânge, e internat în spitalul Saint-Roch (actul suicid l-a comis în parcul „Albert” din Nisa, salvat fiind de trecători, ianuarie 1921). Prin ziarul „L'Humanité” îi parvine lui Romain Rolland scrisoarea -

confesiune pe care i-o expediase în 1919, dar care ajunsese la adresă după plecarea lui Rolland din acel hotel.

După vindecare, părăsește spitalul, devine fotograf ambulant, dar, neavând autorizație, este amendat și închis de câteva ori în „Maison Cellulaire” din Nisa.

În 1921 scrie primele sale schițe în franceză, pe care i le trimite lui R. Rolland, „Une rencontre” și „Pendant la traversée”. Răspunsul lui Rolland este încurajator: „Ai darul de a scrie!...”. În „L’Humanité-Dimanche” îi apare schița „Nicolai Tziganou”.

Prin mai 1922 vine la Paris, unde Gheorghe Ionescu îi asigură o pensie și unde, în octombrie, îl întâlnește pe Romain Rolland, întâlnire pe care o va relata în volumul „Cum am devenit scriitor”, a cărei concluzie sună așa: „În cincisprezece zile am trăit cât în cincisprezece ani!”.

Anul 1923 este extrem de important în evoluția lui Panait Istrati ca prozator: îi apare, în revista „Europe”, „Kyra Kyralina”, scrisă spre sfârșitul anului 1922 și admirată exclamativ de Rolland: „Am devorat Kyra Kyralina!”. În același timp, scrisese și „Stavru”, povestire care constituie o mare reușită literară, alături de povestirea amintită mai sus. Li se alătură, în acest an (1923), „Codin” și „Acceptarea”. Romain Rolland semnează prefața povestirii-capodoperă „Kyra Kyralina”, în care îl numește „Un Gorki balcanic”.

Debutul din revista „Europe” îi aduce încadrarea în sintagma „autori francezi”. Astăzi figurează în istoria literaturii franceze în capitolul „Poeți francezi de pretutindeni”. Francezii l-au numit „poet” nu pentru că ar fi creat poezie, ci pentru că proza lui, scrisă în această limbă, este poetică, după gustul francezilor.

În septembrie 1923 se reîntoarce la Paris, unde este, din nou, zugrav (a practicat 10 meserii de-a lungul celor 50 de ani ai vieții sale; Arghezi a practicat 11). Scrie, în octombrie, „Moartea lui Moș Anghel” și semnează primul contract cu Editura „Rieder”, la sfârșitul lui 1923. În 1924 scrie „Cosma”, apare în volum „Kyra Kyralina” în colecția „Prozatori francezi contemporani”, alcătuită de Editura Rieder: „Este un succes fără precedent”.

Se împrietenește cu scriitorul suedez Ernst Bendz. Se căsătorește cu Anna Munsch în iulie, continuă să fie fotograf și se stabilește în Alsacia, la Massevaux. Se împrietenește cu Iacob Rosenthal, începe colaborarea la „Adevărul literar și artistic” cu povestirea „Pescuitorul de bureți” (scrisă în limba maternă, româna), revistă în care mai publică și evocarea „Samoilă Petrov”. Desfășoară o bogată activitate publicistică în presa din România: „Adevărul literar”, „Omul liber”. Îi apare în „Adevărul literar și artistic” povestirea „Sotir”. Este perioada în care N. Iorga și Al. Cazaban îl contestă vehement, în care apar neînțelegeri cu soția Anna Munsch și în care leagă și alte prietenii, printre care cu J.R. Bloch și Fr. Lefèvre.

În 1925, în Editura Rieder apare „Prezentarea haiducilor” și la „Editura Renașterea” apare volumul „Moș Anghel” în traducerea autorului. Vizitează locurile natale, țara, alături de Mihail Sadoveanu, cutreieră munții, apoi se întoarce în Franța unde se tipăresc „Domnița de Snagov” și „Codin”. Editura Rieder tipărește volumele „Mihail” și „Nerrantsoula” în 1927, an în care călătorește în URSS, în care vizitează litoralul Mării Negre și alte ținuturi îndepărtate.

În 1928, împreună cu prietenul său Nikos Kazantzakis se află la Atena. În același an călătorește din nou în URSS, împreună cu Bilili-Maria Louis Bandbony, de care se îndrăgostește, părăsind-o pe Anna Munsch.

În 1929 se află în Franța, unde își expune impresiile despre URSS. Călătorește la Amsterdam și Haga (martie 1929). În august revine în țară pentru ancheta masacrului minerilor greviști de la Lupeni. Este prezent în Valea Jiului cu Romulus Cioflec. Vizitează Țebea, mormântul lui Avram Iancu. În urma acestor vizite publică opt reportaje în revista „Lupta” condamnând politica, realmente criminală, a guvernului și pe autorii masacrului de la Lupeni. Este atacat violent în presa guvernamentală și reacționară românească, denunțat ca „agent al Moscovei”.

În noiembrie 1929 se instalează la Viena, continuând să scrie „Vers l’antre flamme”. La începutul anului 1930 scrie la Viena „Entre l’amitié et un bureau de tabac”, călătorește în Egipt. Se retrage în Italia, unde este încarcerat la Trieste în februarie, fiind eliberat de Consulul francez; se înapoiază la Paris, unde publică în „Europe”: „Confiance”, „Pour avoir aimé la terre” și „Les Nouvelles

Littéraires”.

În aprilie 1930 hotărăște să se întoarcă în țară, unde să întemeieze o gospodărie țărănească, deoarece, zice el, „pentru mine Occidentul e mort”. Scrie „Țața Minca”, iar în librării se află „Pescuitorul de bureți” și „Haiducii”. În septembrie se desparte de Bilili, care se căsătorește cu Dr. Heinz Hauser. Revine la Brăila, după ce trece printr-o gravă criză - își pierde rațiunea.

În 1931 este sărbătorit la Iași de scriitorii ieșeni, în frunte cu M. Sadoveanu. Divorțează de Anna Munsch și face un voiaj la Paris cu Margareta Izescu, pentru care făcuse o adevărată pasiune, de la prima vedere.

În septembrie rănilor plămânilor se redeschid, este bolnav așadar, însă scrie „Casa Thuringer” și colaborează la ziarele brăilene „Ancheta” și „Curierul”.

În 1932 face un turneu cu conferința „Artele și umanitatea de azi” în orașele Viena, München, Berlin, Hamburg, Frankfurt, Heidelberg și Colonia. În aprilie se căsătorește cu Margareta Izescu. În iulie se retrage la Mănăstirea Neamțului, unde stă până în februarie 1933. Scrie Prefața la Adrian Zograffi și proiectul unui scenariu de film pentru „Haiducii” sau „Domnița de Snagov”. Într-un articol intitulat „Mon bon Robertfrance”, în „Europe” își exprimă postum recunoștința față de Jacques Robertfrance, cel care a corectat franceza celor mai multe cărți ale sale.

În 1934 se află la Nisa, unde scrie „Mediterraneană” și „Răsăritul Soarelui”.

Revista „Présence” din Lausanne efectuează o anchetă despre „Europa de azi”, căreia îi răspunde alături de nume celebre, printre care G. B. Shaw și A. Thibaudet. La sfârșitul lui martie se întoarce la București. În august împlinește 50 de ani, prilej cu care scrie: „Am trei aniversări, nu una: împlinesc 50 de ani, e drept, dar sunt și 10 ani de la apariția „Chirei Chiralina”, care înseamnă debutul meu. Deci sunt, totuși, un scriitor tânăr... aniversez trei ani de boală la pat, o boală care a sfârșit prin a-mi ucide inima”, care încetează să mai bată în 16 aprilie 1935. A fost îngropat la Cimitirul Bellu, fără serviciu religios.

La Bellu au fost aduse și rămășițele pământeste ale mamei sale, Joița Istrate. Pe strada Paleologu nr.3 s-a pus o placă comemorativă în 11 august 1935, spre a aminti trecătorilor că prin această lume a trecut și uimitorul scriitor Panait Istrati, care spunea: „Sărăcia este un maestru nu numai al gândirii, ci și al stilului. Sărăcia este școala, cea mai înaltă instituție unde se poate învăța arta de a fi cinstit” (variantă cultă a proverbului românesc „Nevoia îl învață pe om”). Din afirmația inserată în finalul prezentării zbuciumatei vieți rezultă că Panait Istrati, un picaro de pe meleagurile brăilene, avea un cod moral admirabil ce includea libertatea, morala, iubirea, sinceritatea, opera sa, chiar în proză fiind scrisă, este, de fapt, odă închinată vieții trăite în libertate, dragoste, cinste, respect față de natură, familie, prieteni, ideal...

Din trecerea în revistă a vieții și activității lui Panait Istrati rezultă și titlurile creației sale - schițe, nuvele, povestiri (mai ales), romane, la care se adaugă pagini memorialistice, articole pe diferite teme, vizând evenimentele politice și sociale ale timpului său, zbuciumatul început de secol XX, ale cărui realități, de peste trei decenii, le-a ilustrat în ziarele și revistele timpului, dovedindu-și excepționalul său fond sufletesc, încărcat de un sentimentalism sincer.

Despre interesanta viață a lui Panait Istrati au scris Felix Aderca, Bogdan Amaru, T. Arghezi, D. Botez, Otilia Cazimir, I. Constantinescu, Mircea Eliade, O. Goga, V. Eftimiu, N. Iorga, Pericle Marinexu, Al. Mironescu, Al. Oprea, Camil Petrescu, Al. Raicu, M. Sadoveanu, Al. Teodoreanu, G. H. Zamfirescu.

Întreaga lui operă, scrisă cu mare talent nativ a stârnit, prin dramele create, personajele memorabile, realitatea redată printr-un stil îngrijit și o atmosferă romantică, prin spațiul geografic straniu de la gurile Dunării, un mare interes al confrăților contemporani și de mai târziu. Au scris despre opera lui: Camil Baltazar, Geo Bogza, Al. Cazaban, G. Călinescu, N. D. Cocea, Ș. Cioculescu, P. Constantinescu, Ov. Densusianu, M. Eliade, G. Ibrăileanu, E. Ionescu, Al. Oprea, M. Iorgulescu, Perpessicius, Al. Piru, O. Șuluțiu, G. Topîrceanu. Sunt nume de creatori celebri, poeți, prozatori, istorici și critici literari.

În ciclul „Scriitori români comentați” a fost prezentat de profesorul Silvestru Boatcă în 1994.

Menționăm, pe scurt, câteva impresii din multele sute de pagini scrise despre originalul nostru

prozator, al cărui nume îl așezăm alături de: Anton Pann, Mateiu Caragiale, Ion Barbu, Șt.A. Doinaș, Fănuș Neagu, poeți și prozatori care au ilustrat în creațiile lor pitorescul spațiului din zona vechiului port Brăila, pitorescul Oriental din mijlocul Europei, Levantul din Dobrogea noastră.

John Charpentier precizează: „Eroii lui Panait Istrati sunt romantici și byronieni, dar într-o atmosferă de realism”. Romain Rolland admiră în opera lui P. Istrati „amestecul de istorie cu povestea legendară”, iar René Lamarre consideră haiducii creați de P. Istrati personaje nordice „cu obiceiurile zaporijenilor lui Gogol”.

G. Ibrăileanu: „Opera sa este prima fereastră deschisă în Occident asupra unui original aspect al vieții europene”.

Cezar Petrescu: „Chira Chiralina este o carte plină de substanță, de umanitate și de pitoresc”.

Tudor Vianu: „Istrati este un oriental și darul povestirii este, în adevăr, principala sa caracteristică”.

M. Sadoveanu s-a arătat entuziasmat de faptul că „un vagabond internațional” a intrat cu răsunet în cortegiul scriitorilor francezi: „Eu îl voi revendica pe Panait Istrati ca pe un frate al meu și fiu al acestui pământ”.

Ș. Cioculescu: „P. Istrati a fost o cutie de rezonanță în care au vibrat mesajii unanime... A fost un om viu, un autentic”.

Camil Petrescu îl numește, cu admirație, o haimana târzie, un autodidact care a împlinit cu o sevă și cu o plasticitate homerică schemele uscate și vulgare cunoscute până atunci! Îl consideră un geniu autentic.

Credem că aceste considerații, cărora li se pot adăuga multe altele, să-i îndemne pe cititorii revistei să citească opera lui P. Istrati și să se simtă mândri că am dat lumii un mare, talentat și original scriitor, cunoscute fiind și extraordinarele realizări cinematografice după povestirile sale, „Chira Chiralina”, „Codin”, „Ciulinii Bărăganului”.

INDEPENDENȚA
ROMÂNĂ

FLOAREA NECȘOIU

*Independența
prin Cultură*